Impressies van drie eilanden.
Ronald Donk (historicus) (verschenen in Ñapa)

Inleiding

In de maanden juli en augustus 1995 was ik in de gelegenheid Aruba, Bonaire en Curaçao te bezoeken. Drie eilanden waar ik veel voor voel en zoveel mogelijk over lees. In het onderstaande verslag probeer ik mijn impressies onder woorden te brengen. Impressies hebben zeker iets vluchtigs en subjectiefs, maar door mijn evaringen, ideeën en gevoelens in een breder historisch en maatschappelijk perspectief te plaatsen, hoop ik partijdigheid te voorkomen. In al mijn observaties probeer ik zo objectief mogelijk te zijn. Mijn kritiek op bepaalde situaties en ontwikkelingen is bedoeld om anderen aan te zetten tot reflectie en vernieuwing. Dat in mijn korte beschouwingen niet alle aspecten van de drie eilandelijke samenlevingen aan bod kunnen komen, zal wel duidelijk zijn. Het onderdeel cultuur heb ik bewust weggelaten, omdat ik in een volgend artikel hierover uitvoeriger wil schrijven. De meeste woorden en zinnen wijd ik aan het onderwijs, omdat ik vind dat deze sector een sleutelrol in de toekomst van de eilanden zal spelen. Goed onderwijs is van wezenlijk belang voor een beschaafde maatschappij, het democratisch gehalte van de samenleving, de ontplooiing van het individu en de economie.

Natuur en milieu

In juli en augustus lagen de eilanden er prachtig bij door de regelmatige en overvloedige regenval. Zo groen als de Christoffelberg toen was, zie je alleen op ansichtkaarten. Op Aruba kwam je in de rooien met water ezels tegen, die je het gevoel gaven van veertig jaar geleden. Maar Bonaire stak de kroon. Mijn eerste ontmoeting met dit eiland was fascinerend. Voor de echte natuurliefhebber is er op dit eiland veel te zien en te doen. Naast de roze flamingo's maken de panorama's op de hoger gelegen delen veel indruk op de bezoeker. Veel natuur is nog ongerept en hopelijk houdt de overheid vast aan (strenge) regels tot het behoud van een schoon milieu. Dat de eilandelijke natuur voor een groot deel nog niet aangetast is, komt door de geringe bevolking en de inzet van de hardwerkende milieu-activisten. Het Washingtonpark is het troetelkindje van zo'n vereniging en dit is ook duidelijk merkbaar.
Op het meer dichtbevolkte Curaçao maakt het westelijk deel van het eiland een schonere en mooiere indruk. Naarmate je de meer bewoonde wereld nadert, valt het je op dat de mens minder respect voor zijn omgeving heeft. Afval langs de weg is soms heel gewoon. Willemstad maakte een nettere indruk dan twee jaar geleden (vanwege de Tulamanifestatie?), maar op sommige plekken zie je nog veel milieubarbarisme.
De bruisende economie van Aruba heeft zichtbaar negatieve gevolgen voor natuur- en milieu. Door de woningnood wordt overal ten koste van de natuur gebouwd. Eeuwenoude bomen worden bruut door buldozers uit de eilandelijke aarde gerukt en vernietigd. De Arubaan gaat over het algemeen slechter met de

natuur om dan de Bonairiaan en Curaçaoënaar. Langs de mooie stranden blijft veel afval (bierflessen en papier) liggen. In de kunuku's wordt veel vuil buiten het eigen erf gewerkt. In de stad kom je plekken tegen waar je je als geboren Arubaan voor schaamt. Geen overheidsinstantie of milieuvereniging maakt zich er blijkbaar druk over. Niet dat er niets gebeurt, maar de meeste eilandbewoners trekken zich niets aan van de vuilnisvaten. Vele gesprekspartners gaven toe dat het milieubewust maken van de Arubaan een haast onbegonnen zaak is. Tene Aruba limpi lijkt wel een mislukte kreet. Over het vele papier in de kunuku zei een politicus die een regeringspartij in het parlement vertegenwoordigt dat het niet zo erg was, omdat de geiten het toch zouden opeten. Als een politicus op geen enkele manier een positieve attitude ten opzichte van zijn eigen natuurlijke omgeving heeft, wat kun je dan nog van de gewone man en vrouw verwachten? Beseft de Arubaan niet dat het milieu voor het behoud van het toerisme van groot belang is?

Bevolking en talen

De bevolking van deze eilanden is vanaf de 17e eeuw multicultureel en multi-etnisch geweest. In verschillende migratiegolven is dit speciale demografische kenmerk sinds die tijd versterkt. Deze eilanden zijn juist door vermenging van ideeën, mensen en culturen erg interessant voor buitenstaanders. Je hoort er verschillende talen en je komt mensen van allerlei kleurschakeringen tegen. Van culturele, linguistische en etnische eentonigheid is geenszins sprake.
De laatste tijd zijn nieuwe opvallende migratiestromen aan de gang. Zowel in de sociale boven- als onderlagen vindt er een infiltratie plaats van anderstaligen. Deze groepen brengen hun eigen culturele bagage mee en zullen op den duur de Antilliaanse en Arubaanse bevolking en cultuur nieuwe impulsen geven en veranderen.
De demografische verschuivingen blijken heel duidelijk. Al in het straatbeeld zie je dat op alle drie de eilanden de Nederlandse invloed toeneemt. Café's met Nederlandse werknemers zijn op het grootste eiland heel gewoon. Op landhuis Brievengat waarvan de exploitatie in Nederlandse handen is, hoor je op een doorsnee dansavond veel Nederlands spreken, terwijl het levensritme en de dansmuziek getuigen van een typisch Caribische en Latijnsamerikaanse sfeer. Het zijn zeker niet de penshonado's die Brievengat bezoeken, maar jonge Europese Nederlanders die proberen een goed bestaan in de commercie, in het toerisme en bij de overheid op te bouwen. Wie had dat na 1969 nog verwacht? Op sommige terreinen passen deze jonge Europese Nederlanders zich aan, maar in de commercie dringen zij hun westerse gewoonten op aan de plaatselijke bevolking. En dit gebeurt echt niet alleen bij Van der Valk.
In het slome straatbeeld van Willemstad vallen tussen twee en vijf uur 's-middags onder de hete tropenzon de penshonado's en/of Nederlandstalige toeristen op. Overal hoor je Nederlands en papiaments spreken. Spaans en Engels hoor je minder. Van Amerikaanse toeristen was in die maanden niet veel te merken.
Op Bonaire rukken de Nederlandse gepensioneerden ook al op. Zij

weten met hun gespaarde centjes een plekje en villa op dit rustige eiland te bemachtigen. Dit is goed voor de economie, maar waarschijnlijk niet goed voor de natuur. De vele jonge duikers spreken in meerderheid ook Nederlands.
Wat op beide eilanden eveneens opvalt, is een hernieuwde migratie van Surinamers. Hun typische Nederlandse vocabulair en intonatie hoor je in hotels en in eethuizen. In het onderwijs schijnen zij ook goed aan hun trekken te komen.
Op Aruba ligt de zaak wat anders. Op dit eiland is de positie van het papiamento na het verval en de ondergang van de Lago behoorlijk versterkt. In mijn jeugd was het in San Nicolas regel dat je Caribbean English sprak, maar nu moet je praktisch overal de autochtone taal spreken. Toch is momenteel deze situatie ook sterk aan het veranderen en wordt het proces van volledige papiamentisering bedreigd. In de hotels, casino's en restaurants moet je je vooral redden in het Spaans en Engels. Zelfs bij de bezinestations moet je een aardig woordje Spaans spreken. Je wordt dan meestal correct geholpen door werknemers uit Santo Domingo, Columbia en de Filipijnen. In de wat hogere of "schonere" functies kom je pas de Arubanen tegen, maar in de allerhoogste regionen zijn het meestal anderstaligen uit de Verenigde Staten, Europa en soms Latijnsamerika.

Het onderwijs: een dagelijkse marteling

Onderwijs is voor deze drie eilanden sociaal, cultureel en economisch van wezenlijk belang. Als toerist verwacht je in de hotels, restaurants en winkels een goede en correcte behandeling. Het werkt positief als je in je eigen taal geholpen kan worden. Voor de internationale communicatie en commercie zijn deskundige landskinderen nodig. Het onderwijs is tevens belangrijk voor de voortgaande identiteits- en culturele ontwikkeling van een bevolking.
Voldoet het Arubaanse en Antilliaanse onderwijs aan deze eisen? Politici, onderwijsdirecteuren, docenten en ouders klagen over het niveau van het onderwijs. De leerlingen zouden slecht gemotiveerd zijn. De docenten zijn niet meer bij de tijd en steken hun energie vooral in bijbaantjes. Het lesmateriaal is verouderd en sluit niet aan bij de leefwereld van de leerlingen. Directeuren zijn veredelde administrateurs en schijnen zich meer bezig te houden met roosters en de opbrengsten van de pastechipotten. Deze jerimiades hoorde ik reeds in de jaren zeventig, maar de klaagzangen zijn aanmerkelijk toegenomen. En vergeleken met die jaren is er inderdaad nog niet echt veel veranderd.
Natuurlijk ben ik enthousiaste docenten en ambtenaren tegengekomen die zich dagelijks voor meer dan honderd procent inzetten voor de leerlingen en onderwijsveranderingen. Zij weten wat zij zouden willen bereiken, maar staan er dikwijls alleen voor.
Op alle drie eilanden ben ik dezelfde taalmoeilijkheden tegengekomen. Leerlingen in het lager beroepsonderwijs spreken amper Nederlands, maar toch moeten zij zich dag in dag uit met woorden en zinnen bezighouden die voor hen geen wezenlijke betekenis hebben. Vele leraren in dit onderwijsveld hebben ook

erg veel moeite met die vreemde Europese taal. Om deze reden en om de dagelijkse marteling voor de leerlingen te verzachten, leggen zij de leerstof in het papiamentu uit. Arme leerlingen. Misschien begrijpen zij de uitleg wel, maar alle stencils, boeken en proefwerken zijn in het Nederlands.
In het algemeen voortgezet onderwijs is een vloeiend taalgebruik van het Nederlands door kinderen die een andere moedertaal hebben erg pover. Het Nederlands zal over vijfentwintig jaar een dode taal op deze eilanden zijn. Het wordt tijd de bakens drastisch te verzetten.

Een falend onderwijsbeleid?

Je zou verwachten dat de drie eilanden samen zouden werken om dezelfde problematiek te lijf te gaan. Dit gebeurt echter niet, omdat op de drie eilanden verschillende en tegenstrijdige ideeën over het onderwijs leven. Papiamento als vak of als instructietaal? Onderwijsvernieuwing van bovenaf of van onderop? Zelf lesmateriaal ontwikkelen of gewoon nieuw Nederlands onderwijsmateriaal importeren?
Op Aruba en Curaçao tracht men het beroepsonderwijs ingrijpend te wijzigen. Er wordt hard gewerkt, maar de visie en de aanpak zijn mijns inziens te weinig doordacht. Je kunt het onderwijs niet drastisch veranderen als je als overheid niet eerst een zorgvuldige analyse maakt van de sterke en zwakke kanten van het huidige onderwijs. Wat wil je als overheid met het onderwijs? Voor wat voor een toekomstige samenleving leid je de jonge mensen op? Hoe kunnen directies, docenten en ouders bij onderwijsvernieuwingen positief ingeschakeld worden? Welke rol moet de inspectie in een veranderend schoolsysteem gaan spelen? Hoe kun je dan planmatig en volgens een bepaalde strategie het onderwijs veranderen? Moet je met de onderwijsvernieuwing in het beroepsonderwijs beginnen, terwijl je het basisonderwijs en het algemeen voortgezet onderwijs links laat liggen? Allemaal vragen waar ik in mijn vele gesprekken met onderwijsmensen geen bevredigende antwoorden op gekregen heb. Zij gaven toe dat het onderwijs in een patstelling verkeert. Ook zij wachten af tot de politici tot besluitvorming komen.
Door deze ondoorzichtige aanpak is de kans groot dat veel enthousiaste leraren zullen afhaken bij het implementeren van onderwijsveranderingen. Wat voor de toekomst nodig is, is een masterplan voor het onderwijs waarbij onderwijsvernieuwing gefaseerd wordt doorgevoerd. Procesveranderingen in het onderwijs gaan nu eenmaal langzaam. Bij het overhoop halen van vele zekerheden tegelijk is het gevaar van een contraproduktieve werking groot. In het onderwijs zitten genoeg deskundige mensen, maar die moeten wel het geld, de tijd en de middelen krijgen om samen met ondersteunende diensten in vijf tot tien jaar doelstellingen, inhouden en werkwijzen te herzien en in methoden te verwerken. In sommige typen van onderwijs zal er een keuze moeten worden gemaakt voor het papiaments als instructie- en spreektaal. Is het zo vreemd om in een multilinguale samenleving onderwijstypen te differentiëren naar taal? Moet de dagelijkse taalmarteling voor duizenden die waarschijnlijk nooit in Nederland zullen studeren, werken en

wonen gecontinueerd worden om tegemoet te komen aan de wensen van een elitegroep?
Tevens is het noodzakelijk dat de overheden en schoolbesturen paal en perk gaan stellen aan de "buitenschoolse" activiteiten van talloze bijklussende docenten. Voor de nog vele serieuze docenten die een correcte taakopvatting hebben, is het frusterend dat hun collega's elders (veel) bijverdienen en uitgeblust voor de klas staan.
Een groot probleem in het onderwijs vind ik de te geringe voorbeeldfunctie van veel docenten. Vragen zij zich wel eens af over welke normen en waarden zij met hun leerlingen willen communiceren? Passen docenten zich niet te veel aan aan het toenemende materialisme in de samenleving? Gedragen zij zichzelf niet eerder als lesboeren dan als opvoeders en begeleiders van jonge mensen?

Economie

Er is heel wat geld in omloop op de eilanden. Aan de prachtige huizenbouw is te zien dat een kleine groep grof geld verdient in bonafide of malafide praktijken. Vergeleken met heel wat andere landen en eilanden hebben ook de mensen in de lagere sociale klassen het niet echt slecht.
Vergeleken met een Westeuropees land is het aspiratieniveau van de eilandelijke sociale groepen en klassen hoog. Deze groepen weten langs de aanwezige patronagelijnen bij de politieke partijen gunsten los te krijgen. Ook is de macht van de vakbonden niet gering.
Op Curaçao wordt waarschijnlijk het minst gedaan voor de lagere sociale klassen. Armoede is op dit eiland meer wijksgewijs geconcentreerd. De werkloosheid is vrij hoog. Het uitzicht op een goede toekomst voor jongeren is gering. De vlucht in alcohol en drugs is bedroevend. In Willemstad word je ook het meest lastig gevallen door chollers. Deze mensen lijken wel de "melaatsen" van de moderne samenleving. Niemand kijkt blijkbaar naar hen om en vervuild als paria's lopen zij bedelend achter anderen aan. Op Aruba zie je ook chollers in het straatbeeld, maar zo mensonwaardig als op Curaçao is de situatie nog niet. Op Bonaire lijken de sociale verschillen door de kleinschaligheid minder groot te zijn.
Als observeerder krijg je de indruk dat er overal veel mensen aan het werk worden gehouden. Op alle drie de eilanden zou een efficiënte arbeidsinzet leiden tot een grote werkloosheid. In warenhuizen en winkels moet je als betaler zelfs voor geringe bedragen meestal langs meer schijven om de gekochte waar te verrekenen.
Wie op Otrobanda bij de pontonbrug staat, ziet in een oogwenk hoe de economische geschiedenis van het eiland van Fort Amsterdam naar Fort Van der Valk loopt. Met de rookpluimen van Isla erbij wordt het duidelijk dat buitenstaanders met behulp van de lokale elite de touwtjes in handen hebben. Op de twee andere eilanden geldt hetzelfde hoewel dit minder zichtbaar is. Eigenlijk is het jammer dat kapitaalkrachtige landskinderen individueel of collectief niet meer investeren in hun eigen geboortegrond en economisch genoegen nemen met een kleine rol

in de detailhandel en het restaurantwezen.
Economisch lijken Kralendijk, Oranjestad en Willemstad op elkaar. De meeste winkels in de hoofdstraten zijn op de toeristen en fastfoodgenieters gericht. Willemstad en Oranjestad hebben veel van hun oude glans verloren. Veel winkels verkopen precies dezelfde produkten. Meestal textiel, sieraden en elektronische apparatuur. Voor een toerist die uit grotere steden komt moet dit het toppunt van economische saaiheid zijn.

Politiek

De partijpolitici vervullen door hun eigen gedrag een functie als volksvermakers. Dagelijks bestoken zij elkaar in de media op laaghartige en onfatsoenlijke wijze. Beargumenteerde verhalen kom je nauwelijks tegen. Politici vervullen geenszins een voorbeeldfunctie voor de burgers. Het kiezersvolk leest deze platvoerse beschuldigingen gretig, maar gelooft weinig van deze verhalen. Alleen de fanatieke partijgangers volgen dit politieke vervuilingsproces als een soort hanengevecht. Welke politicus zal het eerst zijn ijzeren sporen verliezen? En welke kemphaan zal de strijd verliezen en in het zand doodbloeden? Dit merkwaardige spel heeft een hoge amusementswaarde, maar heeft met het voeren van politiek en beleid in het algemeen eilandsbelang niets te maken.
Arubaanse en Antilliaanse politici horen elkaar aan, maar luisteren niet echt naar de argumenten van hun tegenstanders en de wensen uit de samenleving. Deze openbare schijngevechten worden vaak voortgezet in de volksvertegenwoordigingen. Discussies in deze instellingen zijn niet op de zaak, maar op de persoon gericht. Dit is een energieverslindend proces en verlamt de politici tot werkelijk beleid te komen. Goed beschouwd zijn Antilliaanse en Arubaanse politici gevangenen van de media, gevangenen van hun achterban en van hun partij. Bovendien maken zij zichzelf krijgsgevangenen van een niet werkend systeem. Dit is erg bedroevend, omdat in de politiek genoeg deskundige mensen rondlopen die veel meer voor hun (ei)land zouden kunnen bereiken.
Ik ben het nog steeds niet eens met mijn talloze informanten die zeggen dat de eilandelijke politici corrupte nietsnutten zijn die niets goed voor hebben met het volk. Wie de regerings- en bestuursverklaringen leest, komt daarin vele goede ideeën tegen, maar op de een of andere wijze zijn de opstellers niet bij machte hun mooie plannen uit te voeren. Voor een deel ligt dat aan onbekwame of onwillige adviseurs, medewerkers en topambtenaren. Maar de eerste verantwoordelijkheid ligt natuurlijk bij de bestuurders die zich dagelijks bemoeien met allerlei onnodige en futiele zaken, zodat zij geen tijd overhouden om op afstand te besturen en hun departementen gericht aan het werk te zetten. Ministers en gedeputeerden zouden veel meer bereiken als zij zich meer zouden inzetten voor het algemeen belang en minder voor enge partijbelangen. Het wordt tijd voor een omslag van een prietpraat- naar een democratische werk- en besliscultuur.